

het kader van deze beknopte geschiedschrijving ai deze ontwikkelingen niet in volle omvang worden geschetst, is begrijpelijk. Jammer is het wel dat de in het voorwoord geprezen studie van A. Hallema over de geschiedenis van de gereformeerde wezenverpleging te Delft in het boek verder nauwelijks ter sprake komt. Een vergelijking tussen katholieke en gereformeerde wezenverpleging was hier misschien wel op zijn plaats geweest. Dit neemt niet weg dat het boek een geslaagde aanvulling is op de lokale geschiedschrijving van de sociale zorg voor wezen en bejaarden.

Edwin Maes

A. van Zoonen, *'Stap op en laat je wegen'. De geschiedenis van 550 jaar Hoornse kermis* (Hoorn: Gemeente Hoorn, 1996, 271 blz., f62,50, ISBN 90 9009596 9).

Ter gelegenheid van 550 jaar kermis in Hoorn heeft de Hoornse gemeente vorig jaar in eigen beheer *'Stap op en laat je wegen'. De geschiedenis van 550 jaar Hoornse kermis* uitgegeven. Auteur Arie van Zoonen is een bekende verschijning in Hoorn. Deze oud-rector en amateur-historicus publiceerde eerder onder meer over de Hoornse Zaadmarkt tussen 1750 en 1970 en over de geschiedenis van de Hoornse schouwburg.

Het ontstaan van de Sint-Laurensjaarmarkt in 1446 ziet Van Zoonen als het begin van de Hoornse kermis. Deze jaarmarkt ontwikkelde zich al spoedig tot een hoogtepunt in het middeleeuwse stadsleven. De kerkmisprouce waarmee de markt werd ingewijd, ging buiten de kerk een eigen leven leiden. Theater, dat vroeger in de kerk diende ter ondersteuning van de mis, werd nu ter vermaak op het marktplein opgevoerd. Reizende artiesten, kwakzalvers en muzikanten kwamen hier in groten getale op af.

De kermis ontwikkelde zich tot een vast onderdeel van de Hoornse jaarmarkt en was vanwege haar wereldlijke karakter een voortdurende bron van conflicten tussen de kerk en de stedelijke autoriteiten. De kerk was met name tegen het opvoeren van theater, omdat hierin Gods naam werd misbruikt en omdat het aanzette tot 'ledigheid en lichtzinnigheid'. Het stadsbestuur echter beschermde dit populaire volksvermaak, dat immers van heinde en ver toeschouwers trok en zo voor goede inkomsten zorgde. In de negentiende eeuw verdrong het groeiende aantal winkels de oorspronkelijke handelsfunctie van de jaarmarkt. De kennis werd echter steeds belangrijker als bron van vermaak en ontwikkelde zich gaandeweg tot de kermis zoals wij die nu kennen.

Van Zoonen beschrijft de ontwikkeling van de Hoornse kermis chronologisch in acht hoofdstukken. Vervolgens behandelt hij in zes thematische hoofdstukken verschillende onderwerpen die in het eerste deel van het boek meer zijdelings ter sprake komen. Zo noemt hij het verzet tegen de kermis door kerkelijke instellingen en de relatie tussen de kermis en de overheid. De laatste vijftig bladzijden in het boek bevatten onder andere 'aantekeningen', een verantwoording, afbeeldingen van kaarten en plattegronden van de stad Hoorn, een overzicht van jaartallen, een personenregister en een lijstje adressen voor verder onderzoek.

De 'aantekeningen' blijken uitgebreide informatieve noten te zijn. Naar de bronnen wordt verwezen in de verantwoording. De auteur heeft vooral gebruik gemaakt van de Archiefdienst Westfriese gemeenten in het stadhuis van Hoorn. Daarnaast heeft hij interviews afgenomen. In de verantwoording noemt Van Zoonen per hoofdstukje een aantal bronnen, maar omdat het niet duidelijk is welke bron bij welke bewering in de tekst hoort, maakt dit van eventueel nazoeken een moeizaam karwei.

Het is jammer dat de auteur zijn bronnenmateriaal nauwelijks interpreteert, maar vooral

verzandt in anekdotes en lange gedetailleerde beschrijvingen van de kermis. Het boek roept interessante vragen op: wat betekende de kermis in het leven van de gewone middeleeuwse burger? Bracht de jaarmarkt ook bepaalde industrieën op gang? Hoe veranderde de positie van de joodse kooplieden, die in groten getale op de markt stonden? Fungeerde de kermis tijdens de Tweede Wereldoorlog als zwarte markt? Van Zoonen besteedt hier echter nauwelijks aandacht aan. Ook de periode van de late Middeleeuwen tot de tweede helft van de negentiende eeuw krijgt relatief weinig aandacht. Veel ruimte wordt in beslag genomen door interviewfragmenten met kermisexploitanten en liefhebbers van de kermis, die als 'intermezzo' door het hele boek heen opduiken. Hoewel zeker leuk om te lezen krijgt het boek hierdoor meer een journalistieke dan een wetenschappelijke lading.

De illustraties in het boek zijn goed gekozen en veelzeggend. Ze komen veelal uit de periode waarover de tekst gaat, en voegen zo als primaire bron daadwerkelijk iets toe aan het verhaal. *'Slap op en laatje wegen'* is als jubileumboek geslaagd, al is het meer een journalistiek verhaal dan een historisch werk geworden.

Shirley Haasnoot

P. Visser, met medewerking van M. Sprunger, A. Plak, *Sporen van Menno. Het veranderende beeld van Menno Simons en de Nederlandse mennisten* (Krommenie: Knijnenberg, 1996, 168 blz., f69,50, ISBN 90 70353 07 5).

De uitgave van dit boek houdt verband met de viering in 1996 van de vijfhonderdste geboortedag van Nederlands enige kerkhervormer, Menno Simons. Aan de geografische verspreiding van zijn geestelijke erfenamen, de mennisten (of doopsgezinden) zal het te danken zijn, dat het boek ook tegelijkertijd in Canada, Amerika en Duitsland is verschenen. Het is een fraai jubileumwerk, dat tenminste bijzonder genoemd mag worden omdat beeld en beeldvorming er een voorname rol in spelen, iets wat men bij het gedenken van een zestiende-eeuwse reformator nu niet direct verwacht. Het visuele heeft echter telkens een andere functie in de drie nogal onderscheiden delen van het boek. Piet Visser, bijzonder hoogleraar cultuurgeschiedenis van boek en handschrift aan de Universiteit van Amsterdam en verantwoordelijk voor de beeld- en tekstsamenstelling, spreekt van een 'drieluik, ook van overleven, kunst en levenskunst'.

Over het leven van Menno Simons (1496-1561) is weinig bekend. Aan de biografie uit 1914 van Karel Vos is niet veel nieuws toe te voegen. Daarom is het mijns inziens een goed idee geweest om in deel I ('In het spoor van Menno', 10-59) met tekst, citaten, oude kaarten en prenten, foto's van doperse *lieux de memoires*, documenten en historische landschappen, Menno's haperende levensgeschiedenis vorm te geven. Leidraad voor het verhaal zijn de vele Friese, Hollandse en Duitse plaatsen (alsmede het Poolse Dantzig), waar Menno verblijf hield, na zijn 'uitgang uit het Pausdom' predikend, op de vlucht of in conclaaf met vriend en vijand.

Deel II ('De vele gezichten van Menno', 62-105) bestaat uit een verzameling typologisch ingedeelde portretten van de zeventiende tot de twintigste eeuw, bijeengebracht en beschreven door Adriaan Plak. Het betreft meest prentkunst, niet zelden afkomstig uit de doopsgezinde bibliotheek van de Universiteitsbibliotheek Amsterdam. In de inleiding bespreekt Daniel Horst hoe de blanco cheque van Menno's verschijning door de iconografische traditie geloofwaardig kon worden ingevuld. Zo stamt de vroegste afbeelding van Menno uit 1607 en kan dus al niet 'naar het leven' getekend zijn. Of de maker, Christoffel van Sichem I, bekend was met de enig overgeleverde beschrijving van Menno, is ook nog maar de vraag: 'Een dyck, vet, swaer man, briecht [ruw of onegaal] van aengesicht und eynen bruynen baerdt, konde niet waell gaen'.